

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Role rodiny na kriminální dráze

Bakalářská práce

Autor: Kateřina Svobodová
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Kateřina Svobodová
Studium:	P14P0504
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	Role rodiny na kriminální dráze
Název bakalářské práce AJ:	The role of family in criminal career

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce pojednává o současné rodině jak vypadá, charakterizuje ji a její roli jako faktor podílející se na kriminálním jednání a dále její možnosti role v souvislosti s resocializací. V další části bude charakterizována kriminalita jako sociálně patologický jev a průběh trestu. Empirická část bude mít kvalitativní charakter, na několika případových studiích bude analyzována role rodiny na kriminální dráze.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4. KRAUS, Blahoslav. Společnost, rodina a sociální deviace. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 157 s. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-411-3. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. Mládež a delikvence. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 807178771x. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. Kapitoly z penologie. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 125 s. ISBN 978-80-7435-264-5.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.
Oponent:	prof. PhDr. Peter Ondrejkovič, DrSc.
Datum zadání závěrečné práce:	5.1.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce (prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc.) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. 4. 2017

Kateřina Svobodová

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi byli nápomocni při tvorbě bakalářské práce, především pak vedoucímu mé bakalářské práce prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za odborné vedení, ochotu a cenné rady.

Anotace

SVOBODOVÁ, Kateřina. *Role rodiny na kriminální dráze*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 51 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce pojednává o rodině jako faktoru, podílejícím se na kriminálním jednání a skládá se ze dvou částí. V první části popisuje současnou rodinu a její roli jako faktor podílející se na kriminálním jednání. Dále se zabývá kriminalitou jako sociálně patologickým jevem, část práce se věnuje průběhu trestu odnětí svobody a rodině jako činiteli na poli resocializace. Druhá, výzkumná část, je kvalitativního charakteru a aplikuje poznatky z teoretické části. Popisuje hlavní cíl práce a definuje výzkumné otázky. Kombinací metod polostrukturovaného rozhovoru a analýzy SARPO jsou vytvořeny případové studie, na kterých je analyzována role rodiny na kriminální dráze.

Klíčová slova: rodina, kriminalita, delikvence, trest odnětí svobody

Annotation

SVOBODOVÁ, Kateřina. *The role of family in criminal career*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017. 51 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis deals with the issue of family as a factor participated in criminal behavior and it consists of two parts. The first one describes current family and its role in criminal career. Also deals with criminality as social pathological phenomena. One section is dedicated to imprisonment and a family as a factor participated on field of resocialization. The second part has qualitative character and apply teoretical knowledge. It describes the main aim and research questions. The investigative part of thesis is based on combination of semistructured dialogues, SARPO analysis and case studies, and it analysis the role of family in criminal career.

Keywords: family, criminality, delinquency, imprisonment

OBSAH

Úvod	8
1 Charakteristika současné rodiny	9
1.1 Současná rodina	9
1.2 Charakteristika současné rodiny dle základních ukazatelů	11
2 Podíl rodiny na deviantním chování.....	15
2.1 Funkce a poruchy rodiny	16
2.2 Rodinné prostředí a jeho vliv na jedince	17
3 Kriminalita jako sociálně patologický jev.....	23
3.1 Charakteristika kriminality	23
3.2 Výkon trestu odnětí svobody	25
3.3 Resocializace, reintegrace a rodina.....	28
4 Průzkum podílu rodiny na kriminálním jednání.....	31
4.1 Metodologická východiska	31
4.2 Případové studie	34
4.3 Shrnutí a analýza výsledků vlivu rodiny na kriminální jednání	43
Závěr	46
Seznam použité literatury a dalších zdrojů	48

Úvod

Rodina hraje bezesporu v životě každého z nás podstatnou roli. Je nejdůležitějším socializačním činitelem, institucí, jež nás provází celým životem, ať už v podobě rodiny, ze které pocházíme nebo v podobě rodiny, kterou založíme. V průběhu let rodina sice zaznamenala především vlivem společenských změn jisté proměny, avšak harmonické rodinné vztahy a kvalitní rodinné zázemí jsou základním kamenem ve správném vývoji jedince i dnes. Pokud ale rodina toto kvalitní rodinné zázemí nenabízí, vztahy jsou napjaté, atmosféra nepřátelská nebo se v rodině vyskytují sociálně patologické jevy, ukazuje se, že to v budoucnu může mít na jedince fatální dopad. Dítě má tak v rodině špatný vzor zejména pokud se v rodině vyskytuje domácí násilí, závislosti, trestná činnost apod. nebo pokud rodina či její část chybí úplně. Nemůžeme sice tvrdit, že za deviantním chováním stojí vždy pouze rodina a její vliv, avšak není divu, že pokud jedinci uspokojujivé zázemí nenaleznou v rodině, hledají ho často jinde, zejména v různých partách, které s sebou nezřídka nesou riziko delikventního jednání. Rovněž nemůžeme opomíjet ani osobnost jedince, prostředí kde žije, s kým se stýká, apod.

Má bakalářská práce nese název „Role rodiny na kriminální dráze“. Toto téma jsem si zvolila, jelikož mě zajímalo, zda rodina a vzorce, které si jedinec z rodiny odnáší, mohou opravdu zapříčinit vznik kriminálního jednání. Mým cílem a cílem této bakalářské práce je tedy charakterizovat a popsat, do jaké míry rodina jedince ovlivnila v tom, že se začal chovat deviantně a v jeho kriminální kariéře celkově, případně které konkrétní skutečnosti v souvislosti s rodinou měly na rozvoj kriminálního jednání vliv.

V první části se věnuji charakteristice současné rodiny, zabývám se faktory, podílejícími se na kriminálním jednání, jako jsou například poruchy rodiny a její funkce nebo patologické rodinné prostředí. Dále charakterizuji kriminalitu jako sociálně patologický jev, věnuji se problematice výkonu trestu odnětí svobody a rodině, jako faktorů podílejícím se na resocializaci pachatele trestného činu.

Ve druhé části jsem se soustředila na výzkum vlivu rodiny na kriminální jednání jedince. Výzkum je kvalitativního charakteru a na základě polostrukturovaných rozhovorů s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody a analýzy SARPO je na pěti případových studiích analyzována role rodiny na kriminální dráze.

1 Charakteristika současné rodiny

Rodinu můžeme charakterizovat jako malou, neformální, primární a nejdůležitější sociální skupinu, důležitý socializační činitel, instituci, jež tvoří základní článek sociální struktury i základní ekonomickou jednotku. Je založena na manželství či pokrevním příbuzenství, členové jsou spojení společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí.¹

V současné době je však pojem rodina těžce vymežitelný, jelikož v dnešní moderní společnosti může mít více podob. Nedefinuje ho dokonce ani Zákon o rodině ani občanský zákoník. Lze říci, že pojem rodina díky proměnám společnosti není aktuální a obsahově ztrácí význam. Anthony Giddens zavádí pojem „skořápková instituce,“ kterou se dle něj dnešní manželství a rodina stalo – jmenují se stále stejně, ale uvnitř se jejich základní charakter změnil.² Proto bychom o rodině možná mohli hovořit lépe jen jako o „soužití“ nebo „domácnosti“. Tomu odpovídá i definice, která rodinu chápe jako „variantu intimních vztahových systémů, které mohou obsáhnout jak intra, tak intergenerační konstelace (seskupení) osob“ – tímto pak zahrnuje i nesezdané páry.³ Objevují se ale i názory, že pojmy rodina a domácnost ztotožňovat nelze, například kvůli možnostem distančních kontaktů, které dnešní technologicky vyspělá společnost nabízí.⁴

1.1 Současná rodina

Bylo již řečeno, že v dnešním moderním světě je rodina poznamenána prodělanými změnami v průběhu času. Konkrétně například sňatky z rozumu v naší společnosti téměř vymizely, dnešní manželství nejsou předem určována, jak tomu bylo dříve, ale každý máme možnost výběru. To s sebou ale nese určitá rizika a nároky. Jak uvádí Kraus, manželé si dnes musí rozumět hned v několika oblastech. Jedná se o nejen o oblasti citové, sexuální nebo intelektuální, ale i o oblast financí, výchovy dětí a práci v domácnosti.⁵ Dalším aspektem je emancipace žen,

¹Encyklopedie Diderot. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 3. svazek. Praha: Nakladatelský dům OP, 1996-. s. 687.

²GIDDENS, Anthony. *Unikající svět*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 77.

³KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 96.

⁴KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 15.

⁵KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 119.

kteře vstoupily na trh práce a uplatňují se nyní i v politice a veřejné sféře. To se však dostává do konfliktu s potřebami dítěte, a proto dnes podíl mužů na výchově a pracích v domácnosti není výjimkou. Dnešní ženy také mohou díky antikoncepci samy rozhodovat o svém těhotenství.⁶ Změnil se i životní styl dnešních rodin, trávení volného času, patrné jsou posuny v hodnotové orientaci, kdy stále více získávají převahu hodnoty materiálního charakteru nad hodnotami duchovními. Do popředí vstupují moderní technologie, média, informační a komunikační technologie a nové možnosti, na vzdělání je kladen důraz větší, než kdy jindy. Na tuto problematiku naráží i Možný, který zmiňuje organizace a další činitele, jež v dnešní době v mnoha případech převzaly některé funkce rodiny a ovlivnily tak její fungování. „*Tam, kde byla rodina kdysi nezastupitelná, nastoupili specialisté a formální organizace. Škola převzala od rodiny vzdělávání dětí a masmédiu zrušila monopol rodiny na jejich socializaci k respektovaným hodnotám a správnému životnímu stylu. Lékaři, nemocnice a síť sociálních zařízení převzaly od rodiny péči o nemocné, staré a postižené. Rodině zůstal konzum, zábava a citové bezpečí, z čehož jen v tom posledním je ještě nenahraditelná.*“⁷ Rovněž se změnily i vztahy v rodině, kdy současná „moderní“ rodina je inkonzistentní (proměnlivá, nestálá), vztahy v ní nepřehledné a často se mění jejich konstelace (postavení), což kolikrát vede k pocitu bezmocnosti.⁸ V neposlední řadě se do životního stylu současné rodiny promítá i mezigenerační soužití a s tím související generační problémy v důsledku prodlužující se délky života. Jedná se například o problémy v komunikaci, problémy finanční či problémy s bydlením.

Dle Matouška můžeme v současné společnosti pozorovat určité trendy, jako například:

- Pokles sňatečnosti a porodnosti, odkládání na pozdější dobu
- Zvyšování věku vstupu do prvního manželství
- Zakládání neformálních rodin
- Zmenšování počtu členů v rodině, tendence omezovat počet dětí, případně je nemít vůbec
- Zvýšená rozvodovost
- Klesající počet lidí, kteří se po rozvodu znovu žení a vdávají

⁶ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 39

⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, s. 22

⁸ ONDREJKOVIČ, Peter. *Prejavy anómie v súčasnej slovenskej rodine*. Nitra: UKF, 2010, s.

Šulová pak tyto body doplňuje ještě o:

- Zvýšenou orientovanost na jedince oproti celku – v popředí je hledání osobního pocitu štěstí, harmonie a smyslu života;
- Za obvyklou je považována předmanželská zkušenost v oblasti sexu;
- Omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery i mezi rodiči a dětmi; přímé kontakty většinou udržovány jen mezi dvěma generacemi (děti a rodiče);
- Výchovné působení rodičů nahrazováno institucemi a společnostmi;
- Chybí očekávání trvalosti vztahu a objevuje se mnoho alternativ soužití.⁹

Pokud bychom měli hovořit o výše zmíněných formách soužití, můžeme kromě rodiny nukleární, kterou tvoří otec, matka a jejich děti, pozorovat i alternativní rodinné formy soužití. Jedná se o:

- 1) Volné soužití (kohabitace);
- 2) Vícenásobné (sériové) vztahy;
- 3) Rodiny odloučené a v rozvodových řízeních;
- 4) Rodiny s jedním rodičem;
- 5) Binukleární rodiny (rozvedený, odloučený pár, kde druhý biologický rodič je zainteresovaný, společná odpovědnost o dítě, i když v rozdílných domácnostech);
- 6) Opakovaná manželství;
- 7) Nevlastní rodiny (nejméně jeden z rodičů má dítě z předchozího vztahu)
- 8) Homosexuální, lesbické rodiny (dítě z předchozího heterosexuálního vztahu, adoptované dítě).¹⁰

Za zmínku stojí i další „životní model“ v dnešní době velice populární, a sice model „singles“. Je patrné, že v moderní společnosti je daleko větší důraz kladen na jednotlivce a stále více mladých lidí vnímá rodinu jako omezování osobní svobody. Tento model u nás tvoří již třetinu domácností.¹¹

1.2 Charakteristika současné rodiny dle základních ukazatelů

Autoři se ve svých publikacích v pohledu na současnou rodinu poměrně shodují, přehledně pak celou situaci mapuje Kraus, který tuto problematiku rozdělil

⁹ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004, s. 124

¹⁰ KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 17

¹¹ KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 14

do několika oblastí. Charakterizuje současné rodiny podle znaků, kterými se nyní vyznačují a podle změn, kterými si v průběhu let prošly.

a) *Demografická situace*

Sem kromě přirozeného úbytku obyvatelstva a s ním souvisejícím zrychleným stárnutím populace řadíme i zvýšení věkové hranice, kdy lidé vstupují do manželství. To může souviset s nezaměstnaností či ekonomickou a bytovou situací. Rovněž je v dnešní době dítě mladými častokrát vnímáno nejen jako ekonomická „zátěž“ ale i jako překážka v osobním a profesním růstu, překážka ve vlastní seberealizaci. Dále roste rozvodovost, počet nesezdaných párů a neúplných rodin. Především neúplné rodiny s sebou nesou určitá rizika. Rozvod je zátěžovou situací nejen pro rodiče, ale i pro dítě, na které může mít rozpad manželství obrovský dopad.¹² Matoušek, Matoušková píše, že „*děti vychovávané jen jedním z rodičů (ve všech zemích jsou to ve zdrcující většině matky) mají podle mezinárodních srovnávacích studií, jež jsou dnes k dispozici, o něco horší výsledky ve škole, víc zdravotních a psychických problémů a také více střetů se zákonem než děti ze srovnatelné socioekonomické vrstvy, které vyrůstají s oběma rodiči.*“¹³ Je také prokázáno, že chlapci, kteří žijí bez otce nebo s otcem nevlastním, mívají větší sklon k rizikovému či delikventnímu chování. Dalším problémem souvisejícím s neúplností rodiny je postrádání vzorů a modelů chování – chlapcům chybí mužský vzor (nejen v rodině, ale např. i ve škole), dívkám pak zase vzor budoucího partnera (v případě chybějícího vzoru matky naopak). Jak píše Matoušek, „*stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínku zdravého duševního i tělesného vývoje dítěte. Další takovou podmínkou je bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí. Obojí může dítěti poskytnout jen rodina, a to nezastupitelně.*“¹⁴

b) *Demokratizace rodinného života*

Demokratizace rodiny souvisí především s emancipací žen, jejich rostoucí kvalifikací a vzdělaností a s tím související posun rolí v rodině, kdy muži mohou

¹² KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 127-129.

¹³ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 40.

¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 8.

ztrácet autoritu. Do určité míry souvisí demokratizace rodinného života i s hodnotovou orientací. Tyto demokratizační tendence jsou patrné nejen ve vztahu mezi manželi, ale i mezi rodiči a dětmi. Dnes děti svým rodičům tykají zcela běžně a celkově je vztah mezi rodiči a dětmi uvolněnější, přátelštější. Je však spekulativní, zda je tento přátelský vztah ku prospěchu nebo spíše překážkou ve výchově, kdy dítě přestává rodiče a dospělé obecně vnímat jako nadřazenou autoritu.¹⁵

c) *Sociálně ekonomická situace rodin*

Rodina je samostatnou ekonomickou jednotkou, jež se podílí na tvorbě společenského bohatství. Každá rodina disponuje určitým ekonomickým kapitálem a na základě něj se řadí na pomyslný žebříček ve společnosti, společenskou vrstvu, kdy na jednom konci figurují rodiny na pokraji chudoby a na druhém rodiny žijící v nadměrném blahobytu. Hrozbu však představují oba extrém. Rodiny (ale i děti) žijící v chudobě jsou „pod tlakem“ a ve snaze vyrovnat se ostatním mají často sklony jednat deviantně.¹⁶ Jak píše Matoušek, Matoušková, ještě v padesátých letech platilo, že zdrcující většina delikventně jednajících mladých lidí pochází z nejhudších a nejméně vzdělaných rodin. Platí sice stále, že nejvíce kriminálně jednajících pochází z nejnižších vrstev společnosti, s nejnižší kvalifikací a nejvyšší nezaměstnaností, nicméně pozorujeme nárůst tohoto jednání i v rodinách velmi dobře situovaných. „*Novodobé přelévání kriminality i do společensky lépe situovaných rodin se dá interpretovat jako následek klesajícího vlivu rodiny na chování dospívajících dětí ve všech společenských vrstvách.*“¹⁷ Zde bych ještě zmínila, že v rodinách žijících v nadměrném blahobytu může docházet k tzv. „zpeněžování dětství“ s neúměrnou výší kapesného což může vést k dalším delikventním projevům, jako jsou např. drogy, alkohol, patologické hráčství apod.

Se sociálně ekonomickou situací často souvisí i šikana, kdy je dítě v důsledku poměrů, ze kterých pochází, znevýhodněno (neúčastní se různých akcí, nedisponuje takovým vybavením jako ostatní spolužáci, nenosí módní oblečení apod.)

¹⁵ KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 31.

¹⁶ KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 130.

¹⁷ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 41.

a v důsledku toho se stává obětí. Nicméně může stanout i v roli agresora, kdy si všechny tyto nedostatky kompenzuje.¹⁸

d) *Dezintegrace rodinného života*

Je patrné, že vztahy v dnešních rodinách už dávno nejsou, co bývaly. Jednotliví členové jsou daleko více nezávislí jeden na druhém, vztahy mezi nimi jsou chladnější, netráví spolu tolik času, nesdělují si své radosti a strasti, méně komunikují, žijí spíše vedle sebe než spolu, celkově se rodina stává labilnější a citlivější na vnitřní otřesy. Právě komunikace je však v každém vztahu zásadní, a to i v tom rodinném. Vlivem komunikačních technologií ubývá přímé i neverbální komunikace, mluva není jednoznačná, jasná. Často pak vznikají konfliktní situace a je tak narušováno celkové sociálně psychické klima rodiny. To má bohužel opět největší dopad právě na děti, které pevné zázemí pro správný vývoj potřebují nejvíce. V řadě rodin pak navíc můžeme pozorovat, že vedle společného rodinného života si manželé vytváří ještě jeden, svůj vlastní (vázaný na své záliby; intimní) a dětem pak nezbývá nic jiného, než si žít svůj vlastní také. Není tedy divu, že pokud uspokojivé zázemí nenaleznou v rodině, hledají ho jinde a to nejčastěji v různých partách, které s sebou často nesou riziko delikventního jednání.

Dále bych zde ještě dodala, že výrazně přibývá domácností, které jsou tvořeny jen jedním člověkem. Kromě již zmiňovaného životního modelu „singles“ se jedná např. o osamělé seniory.¹⁹

¹⁸ KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 130 - 131.

¹⁹ KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 33-34.

2 Podíl rodiny na deviantním chování

Je zřejmé, že rodina má na jednotlivce velký vliv. Je to primární a nejdůležitější sociální skupina, do které se rodíme a odkud přijímáme vzory, hodnoty a ideály, vzorce chování, zkušenosti. Už A. Bandura ve své teorii sociálního učení zmiňuje učení nápodobou neboli imitací. Dále je rodina důležitým socializačním činitelem. Lze tedy předpokládat, že pokud se v rodině vyskytují deviantní chování, mohou ho jeho členové považovat za „normální“ a pokračovat v něm.

Deviantní chování, deviace, pochází z latinského *deviatio*, což znamená odchylka, úchylka. Jelikož je tento pojem široký, bude o něm dále psáno jako o sociální deviaci. Tu Ondrejkoovič definuje následovně:

*„Je to jednání odchylovající se od očekávaného, standardizovaného a institucionalizovaného chování, které předepisuje sociální norma platná v určité společnosti skupině, sociálním útvaru.“*²⁰

Pojem sociální deviace zahrnuje všechny projevy od zalhání či nezdvořilosti až po brutální jednání nebo vraždu. Jedná se o jakékoliv narušení sociální normy (= předpis, pravidlo pro vědomé jednání, očekávané nebo vyžadované chování v určité společnosti) a to nejen normy sankcionované právně, nábožensky nebo morálně. Je to opak konformity (shoda, soulad) a může mít jak pozitivní, tak negativní charakter. Vše závisí na tolerančním limitu jednotlivých jevů, tedy na tom, co je v dané společnosti ještě možné tolerovat a co nebude sankcionováno.

Deviantní chování je tedy takové chování, které se odlišuje od sociálních norem.²¹

Kraus rodinné prostředí v souvislosti s deviantním chováním popisuje takto: *„Rodinné prostředí patří mezi nejdůležitější činitele v oblasti vývoje či socializace jedince, proto představuje patologické rodinné prostředí velké riziko pro vznik sociálních deviací či přímo delikvence. Rodina patří mezi nejdůležitější sociální skupinu, ve které jedinec žije a mělo by v ní docházet k uspokojování základních*

²⁰ ONDREJKOVIČ, Peter. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: UKF, 2011, s. 19.

²¹ KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 15.

potřeb jedince.“²² Dále ještě uvádí, že pokud rodina dítěti není schopna poskytnout pevné zázemí, často ho pak vyhledává jinde a to zejména v různých partách, jež velice často představují riziko delikventního jednání. Fischer a Škoda pak dodávají, že „rodina formuje jedince v průběhu jeho vývoje, je významným nositelem jeho budoucích společenských rolí a identity obecně.“²³

Pokud tedy rodina své funkce neplní a dostatečně neuspokojuje potřeby jedince, může to mít velký vliv na jeho život a budoucnost. V některých případech se dokonce může stát zátěží rodina sama o sobě. Může být zdrojem vzniku a rozvoje psychických problémů a následných sociálně patologických jevů.²⁴ Proto se v následujících kapitolách budu zabývat právě těmito rodinnými funkcemi a z nich vyplývajícími důsledky, v případě neplnění těchto funkcí.

2.1 Funkce a poruchy rodiny

Rodina již od nepaměti plní určité funkce. Mezi nejčastěji uváděné základní funkce rodiny patří:

- *Biologicko-reprodukční* – potřeba reprodukce a intimity;
- *Sociálně ekonomická* – zabezpečuje materiální a finanční prostředky;
- *Ochranná (zaopatřovací, pečovatelská)* – zabezpečuje životní potřeby (biologické, hygienické, zdravotní);
- *Socializačně výchovná* – zabezpečuje správný vývoj dítěte;
- *Emocionální* – zabezpečuje správný emocionální vývoj dítěte.

Pokud dochází k neuspokojování nebo neplnění těchto základních funkcí, může docházet k poruchám funkcí rodiny.²⁵ Podle Matouška je rodina považována za hlavního činitele, který svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování.²⁶

Z hlediska plnění (či neplnění) základních funkcí rodiny, můžeme rozlišit čtyři typy rodin:

- *Funkční rodina* – je zajištěn správný vývoj jedince;

²² KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 139.

²³ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 140.

²⁴ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 140.

²⁵ KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 137.

²⁶ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 37.

- *Problémová rodina* – vyskytují se závažnější poruchy některých nebo všech funkcí rodiny; rodina je schopna problémy řešit nebo kompenzovat;
- *Dysfunkční rodina* – vyskytují se vážné poruchy některých nebo všech funkcí, poruchy ohrožují rodinu jako celek, dítě a jeho vývoj; rodina není schopna řešit problémy vlastními silami, rodiče mohou být zbaveni rodičovských práv;
- *Afunkční rodina* – rodina přestává plnit své základní funkce, dítěti rodina škodí nebo může ohrožovat jeho existenci; jediným řešením je odebrání dítěte.²⁷

Podle poruch rodičovské role či rodičovství můžeme poruchy ve výchově rozdělit:²⁸

- *Rodiče se o své dítě nemohou starat* – narušení rodinného celku (např. nemoc, úmrtí), nepříznivé přírodní podmínky (např. přírodní katastrofy), nepříznivé společenské podmínky (např. válka, bída);
- *Rodiče se o dítě starat neumějí či nedovedou* – rodiče nejsou schopni zajistit přiměřený vývoj a uspokojit základní potřeby např. z důvodu vlastní nezralosti, rozvodu (jeden rodič znemožňuje druhému starat se o dítě);
- *Rodiče se o dítě starat nechtějí a neposkytují potřebnou péči* – nezájem až hostilita rodičů, neplní rodičovské povinnosti, zanedbávání dětí; příčiny často spočívají v poruchách osobnosti rodičů;
- *Rodiče se starají hyperprotektivně, nadměrně* – dítěti se dostává zvýšené pozornosti, což může vést k rozmazlení dítěte, které nerespektuje druhé a není schopno samostatnosti.²⁹

2.2 Rodinné prostředí a jeho vliv na jedince

Jak již bylo zmíněno na začátku této kapitoly, rodinné prostředí hraje v životě každého jedince významnou roli a je nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje celkový psychosociální vývoj člověka.

Rodinné prostředí lze charakterizovat ve třech oblastech:³⁰

²⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986, s. 28.

²⁸ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004, s. 134-135.

²⁹ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 141 – 142.

- a) *Demograficko-psychologické podmínky rodinného prostředí;*
- b) *Materiálně-ekonomické faktory rodinného prostředí;*
- c) *Kulturně-výchovná stránka rodinného prostředí.*

Příčemž hranice mezi jednotlivými skupinami vlivů rodinného prostředí nejsou a nemohou být vymezeny striktně a přesně. Můžeme tedy říci, že uvedené rozdělení je orientační a je jedním z mnoha způsobů, jak tyto vlivy systematizovat.

a) *Demograficko-psychologické podmínky rodinného prostředí*

Zahrnují celkovou strukturu rodiny (včetně věku) – patří sem například úplnost/neúplnost rodiny, aspekty, které vyplývají z působení jednotlivých členů v rodině (otcovské, mateřské, sourozenecké, případně prarodičovské) nebo počet dětí. Specifické problémy s sebou totiž nesou vyšší počty dětí v rodině (tři a více), ale stejně problematické se v dnešní době jeví i prostředí s jedním dítětem. Kromě celkové struktury rodiny Kraus do demograficko-psychologických podmínek řadí i vnitřní stabilitu rodiny, tedy všechny roviny vztahů uvnitř, jelikož emocionálně klidné a harmonické prostředí je předpokladem správného a přirozeného rozvíjení rodinného života. Nejdůležitější vztahovou rovinou jsou pak vztahy rodič – dítě a vztahy mezi dospělými obecně (matka – otec; rodiče – prarodiče).

b) *Materiálně-ekonomické faktory rodinného prostředí*

Kraus tyto faktory dělí do několika skupin, přičemž vyzdvihuje především problematiku zaměstnanosti rodičů a z toho vyplývající vliv na děti, kvalitu bydlení a vybavenost domácností, dále spotřebu a náklady rodiny, životní způsob a z toho plynoucí výchovné aspekty, materiální podmínky pro zájmovou a školní činnost dětí nebo v dnešní době stále aktuálnější vliv techniky a technických prostředků na život a trávení volného času současné rodiny.

c) *Kulturně výchovná stránka rodinného prostředí*

Do kulturně-výchovné stránky rodinného prostředí spadá kromě již některých zmíněných faktorů především hodnotová orientace a vzdělání rodičů, celkový životní styl rodiny s důrazem na trávení volného času (cestování, výlety, rodinné dovolené, zájmové činnosti, masmedia a technologie, ale i stravovací návyky, rodinné zvyky

³⁰ KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 139.

apod.). V neposlední řadě bereme v potaz i míru pedagogizace rodinného prostředí nebo utváření postojů a názorů k okolnímu světu a životu obecně.³¹

Faktorů, které mohou ovlivňovat vznik deviantního chování je však kromě již výše zmíněných samozřejmě mnohem více a jednotliví autoři je uvádí různě. V předcházejících kapitolách už jsem se některými aspekty zabývala, nicméně na následujících řádcích, je ještě rozvedu. Dalšími faktory ovlivňujícími vznik deviantního chování tedy mohou být například následující:

Společensko-ekonomické postavení rodiny, materiální zajištění

Jak již bylo zmíněno výše, pokud rodina dítěti nedokáže poskytnout materiální či ekonomické zajištění, může to mít vliv na jeho „znevýhodnění“ v očích kamarádů, spolužáků nebo společnosti celkově. Dítě se tak často setkává s nepřijetím vrstevníky nebo se stává obětí šikany apod. nedostatek prostředků a financí pak ovlivňuje i trávení volného času.³² Jak uvádí Matoušek, většina delikventně jednajících mladých lidí pochází z nejchudších a nejméně vzdělaných vrstev společnosti, z rodin dysfunkčních či neúplných. Nicméně v současné době pozorujeme i jakýsi trend, kdy narůstá kriminalita mladých ze středních vrstev společnosti, z úplných a stabilních rodin. Matoušek toto přelévání kriminality interpretuje jako následek klesajícího vlivu rodiny na chování dospívajících dětí ve všech společenských vrstvách.³³ Oproti tomu vliv part, kam se děti například v důsledku nepříznivého rodinného prostředí uchylují, vzrůstá. V souvislosti s materiálním zajištěním a možnou delikvencí bych zde zmínila ještě pojem psychická subdeprivace, kdy děti mohou být v materiální a sociální oblasti zabezpečeny nadprůměrným způsobem, strádají pouze v oblasti citové. Důsledky jsou pak obdobné jako u psychické deprivace (viz dále), avšak mají nižší intenzitu.³⁴

Anomální osobnost rodičů

Fischer a Škoda vidí anomální osobnost rodičů jako situaci, kdy rodiče nemohou, neumějí nebo nechtějí z různých důvodů správně pečovat o děti a sami

³¹ KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 139-141.

³² KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 145.

³³ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 45.

³⁴ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 149.

se dopouštějí asociálního a antisociálního chování.³⁵ Matoušek pak tuto problematiku konkretizuje a k anomální osobnosti rodičů se vyjadřuje takto: „Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy „sociální nepřizpůsobivosti“, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona.“³⁶ Vágnerová pak do anomální osobnosti rodičů, kromě toho že nejsou schopni plnit svou rodičovskou roli, řadí i jedince trpící poruchou osobnosti, osoby s různými typy závislostí a emočně chladné jedince.³⁷ Proto bych pod tento bod zařadila i syndrom CAN, tedy Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (Child Abuse and Neglect). Tento syndrom je definován jako „poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné.“³⁸

Uplatňování disciplíny v rodině, kvalita rodičovského dohledu, zájem o dítě

V rodinách, ve kterých se děti chovají delikventně, se častěji vyskytuje žádná nebo naopak extrémně tvrdá disciplína zahrnující agresivní chování rodiče k dítěti. Dítě se tak v rodině učí agresivitě jako dovolenému způsobu chování. Avšak „časté a drastické tělesné tresty jsou vždycky málo účinné, dítě se rodiči vnitřně vzdaluje, předstírá, lže a manipuluje, aby se tvrdému trestu vyhnulo.“³⁹ To ale paradoxně posiluje způsoby chování, kterým má výchova bránit. Dalším důležitým faktorem se jeví kvalita rodičovského dohledu neboli monitoring. Myslíme tím míru informovanosti rodičů o tom, co jejich dítě ve volném čase dělá, s kým se stýká nebo kde se zdržuje, kdy a v jakém stavu se vrací domů apod. Studie prokazují, že čím hůře rodiče své dítě monitorují, tím větší je pravděpodobnost, že se dítě dopustí trestného činu, že se trestného činu dopustí v časném věku, že jej bude opakovat a že půjde o závažný trestný čin.⁴⁰ Svou roli ve správném fungování rodiny a vytváření kvalitního rodinného zázemí hraje kromě již zmíněných například i to, jak se rodiče o své dítě zajímají, kolik s ním tráví času a jak se mu věnují,

³⁵ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možností ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Građa, 2009, s. 140.

³⁶ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 45.

³⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 809.

³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 593.

³⁹ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 44.

⁴⁰ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 45.

příčemž jedno z hlavních měřítek je množství společně stráveného času s rodinou. Matoušek dále uvádí, že v rodinách, jejichž členové porušují zákon, se rodinné prostředí jeví jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou dětmi charakterizováni jako odmítaví či pasivní, nezainteresovaní na potřebách dítěte.⁴¹ V této souvislosti bych ještě zmínila pojem psychická deprivace, kdy dochází k dlouhodobému neuspokojování potřeb citové jistoty a bezpečí v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu.⁴²

Za zvláštní kategorii lze považovat děti, které rodinné prostředí nikdy nepoznaly, jelikož byly vychovávány v kolektivních institučních zařízeních. Obvykle se jedná o jedince, kteří prošli celou sérií náhradních domovů. Tyto deprivované děti pak obtížněji navazují vztahy a mají oslabený smysl pro neústavní realitu, což opět může mít vliv na deviantní chování.⁴³

Způsob řešení konfliktů, komunikace v rodině

Dalším faktorem, který může mít vliv na rozvoj deviantního chování je i způsob řešení konfliktů v rodině a komunikace celkově. Je prokázáno, že děti, které vyrůstají v rodinách s mnoha otevřenými konflikty mezi rodiči, mají daleko větší sklon ke kriminálnímu chování, než děti, které vyrůstají v klidném rodinném prostředí. Větší riziko delikvence pak představují i konflikty se sourozenci. V takové rodině je patrný výskyt agresivní obrany, obviňování, nevěcné a emoční diskuze. Není se tedy čemu divit, že dítě má pak často tendenci z takového prostředí unikat.⁴⁴

Rozvod a s ním související nepřítomnost rodičovské postavy v rodině

Rozvod je smutným, avšak charakteristickým fenoménem dnešní doby. Z části jsem se rozvodu v souvislosti s neúplností rodin věnovala již v první kapitole (konkrétně kapitola 1.2), proto ho tedy nebudu znovu zmiňovat, nicméně je důležité si uvědomit, že je zátěžovou situací nejen pro rodiče, ale především pro děti, které může odloučení rodičů velmi poznamenat. V souvislosti s rozvodem se ale dostáváme k dalšímu problému, kdy v důsledku rozvodu nastává situace, kdy dítě žije jen s jedním z rodičů, nejčastěji matkou. O postrádání vzorů a vzorců

⁴¹ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 43.

⁴² FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 149.

⁴³ MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 43.

⁴⁴ SNYDER, PATTERSON 1987, In: MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 48.

chování, které jednotlivé rodičovské postavy nesou, jsem se rovněž zabývala v kapitole 1.2. Co bych ale chtěla zmínit je, že je prokázáno, že chlapci, kteří žijí bez otce nebo s otcem nevlastním, mívají větší sklon k rizikovému či delikventnímu chování. Výzkumy poukazují na to, že několikanásobně více delikventů vyrůstalo v rodinách bez otce, E. Bakalář dokonce uvádí, že např.: až 72% všech mladistvých vrahů vyrůstalo v rodinách bez otce, 60% všech pachatelů znásilnění bylo vychovááno v rodinách bez otce, 72% dětí v nápravných zařízeních vyrůstalo v rodinném prostředí s jedním rodičem, u dětí vyrůstajících bez otce je větší pravděpodobnost projevů násilného chování nebo předčasného odchodu ze školy atd.⁴⁵

⁴⁵ E. BAKALÁŘ 2002, In: KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 143-144.

3 Kriminalita jako sociálně patologický jev

Pojem sociální patologie pochází z latinského *pathos*, což v překladu znamená utrpení, choroba. Zabývá se zákonitostmi takových projevů chování, které společnost hodnotí jako nežádoucí, protože porušují její sociální, morální či právní normy. Jde tedy o souhrnné označení nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů.⁴⁶ Autorem pojmu sociální patologie je anglický filosof a sociolog Herbert Spencer.

Mezi jedny nejzávažnější sociálně patologické jevy patří právě kriminalita a delikvence, kterými se v této kapitole budu zabývat.

3.1 Charakteristika kriminality

Kriminalita

Pojem kriminalita pochází z latiny (*criminalis* = zločinný; *crimen* = provinění, zločin) a je definován jako výskyt chování, které je v dané společnosti trestné. Je to souhrn trestných činů, které se vyskytly a vyskytují v konkrétní společnosti a trestně odpovědní jedinci je spáchali úmyslně nebo z nedbalosti na daném místě, za dané období. *Jedná se o činy a chování sankcionované podle trestního zákona, a to jak zjevné, tak latentní.*⁴⁷

Delikvence

Pojem pocházející z latinského *delinquere*, v překladu provinit se, dopustit se chyby. Je to způsob jednání, kterým jsou porušovány nejen normy právní, ale i společenské. Delikvence je širším pojmem než kriminalita, neboť zahrnuje i činy jinak trestné, které spáchaly osoby, jež nejsou trestně odpovědné (tedy osoby mladší 15 let) a osoby zbavené trestní odpovědnosti. Mimo jiné sem patří i přestupky neboli delikty. Pojmem juvenilní delikvence pak rozumíme trestnou činnost mladistvých, tedy trestnou činnost páchanou ve věku 15-18 let.⁴⁸

⁴⁶ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 13-14.

⁴⁷ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 156.

⁴⁸ HRONCOVÁ Jolana a KRAUS, Blahoslav. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 33.

Příčiny delikvence a kriminality

Fišer a Škoda delikvenci a kriminální chování souhrnně definují jako *antisociální formy chování, spočívající v porušování zákonných norem určitého státu s následnou sankcí. Příčiny vzniku jsou multifaktoriální. Jedná se o vzájemnou interakci různých biopsychosociálních faktorů.*⁴⁹

Shodně pak příčiny delikvence a kriminality popisuje i Hroncová. Ta mimo jiné zmiňuje i to, že za potenciální činitele vývinu osobnosti člověka se v pozitivním, ale i negativním směru považují činitelé vnitřní a vnější.⁵⁰

Vnitřní činitelé

Vnitřní příčiny delikvence jsou zastoupeny v menší míře než vnější, nicméně jsou hůře napravitelné. Spočívají v osobnosti pachatele, představují větší predispozice na páchání deviantní činnosti. Tyto predispozice mohou být dědičné, vrozené nebo získané např. v důsledku úrazu, choroby apod. a mají tendenci se rozvinout právě v sociálně patologickém prostředí. U člověka s takovými predispozicemi je sice páchání trestné činnosti častější, nicméně se pachatelem může, ale nemusí stát. A. Heretik do vnitřních příčin řadí např. psychopatii, psychózy a schizofrenii, neurózy, mentální retardaci, lehkou mozkovou dysfunkci a jiné poruchy osobnosti.⁵¹ Dále je k vnitřním predispozicím řazen i faktor pohlaví, kdy podle Matouška před soudem stane až šestkrát více mužů, než žen.⁵²

Vnější činitelé

Vnější příčiny vzniku kriminálního jednání nalézáme v sociálním prostředí tam, kde delikventní jedinci žili a kde na ně toto prostředí působilo. Jde především o vliv rodiny (té je věnována největší pozornost), školy, závadových skupin a jiné vlivy sociálního prostředí, mezi které řadíme například negativní vliv médií, nedostatky v legislativě a anomický stav společnosti, posun hodnot směrem

⁴⁹ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 200

⁵⁰ HRONCOVÁ Jolana a KRAUS, Blahoslav. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 37 - 41

⁵¹ HERETIK In. HRONCOVÁ Jolana a KRAUS, Blahoslav. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 37

⁵² MATOUŠEK, MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2011, 3. vydání, s. 33

k hedonismu, ekonomická krize a nárůst nezaměstnanosti, rozpad tradičních norem chování apod.⁵³

Druhy kriminálního jednání

Kriminalitu můžeme rozlišit na obecnou a hospodářskou, přičemž do obecné se řadí kriminalita:⁵⁴

- Násilná (loupež, ublížení na zdraví, vražda, atd.);
- Majetková (vloupání, krádeže, atd.);
- Mravnostní (sexuální zneužívání, znásilnění, kuplířství, atd.);
- Nedbalostní (dopravní nehody, neúmyslné způsobení škody, atd.).

Do kriminality hospodářské neboli ekonomické spadají trestné činy v oblasti podnikání a hospodářské soutěže, dále např. kráčení dní, podvody, zpronevěry, praní špinavých peněz, korupce a úplatkářství apod. V dnešní době je ekonomická kriminalita fenoménem a její rozsah a závažnost v posledních letech rapidně vzrostl.

Dá se říci, že sledování nejen stavu, ale i struktury kriminality a její vývoj v čase vypovídá nejen o povaze kriminality, ale i o úrovni vývoje společnosti. Například všeobecně platí, že čím více roste civilizační úroveň společnosti, tím více roste kriminalita majetková oproti násilné. Naopak vysoký podíl násilné kriminality je příznačný pro země civilizačně zaostalé (rozvojové země). Mimo jiné struktura a páchání kriminality souvisí i s pohlavím a věkem obyvatelstva, společenským bohatstvím, stupněm urbanizace (vyšší míra kriminality je ve městech), apod.⁵⁵

3.2 Výkon trestu odnětí svobody

Jednoduše řečeno, je trest odnětí svobody specifickou společenskou sankcí za „prokázané“ delikventní jednání.⁵⁶ Je to trest, který je ukládán soudem pachateli trestného činu. Účelem trestu však není jen potrestat pachatele a ochránit společnost před jeho nebezpečným jednáním, ale snaží se i o nápravu pachatele

⁵³ HRONCOVÁ Jolana a KRAUS, Blahoslav. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, s. 37 – 41.

⁵⁴ KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 154 – 155.

⁵⁵ ONDREJKOVIČ, Peter. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: UKF, 2011, s. 82 – 85.

⁵⁶ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 181.

a o to, aby trestný čin už nebyl páchán.⁵⁷ „Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zacházení s odsouzeným, které směřuje k tomu, aby měl odsouzený možnost pracovat, kulturně se rozvíjet a vzdělávat, aby našel uspokojení v práci, v prospěšném využívání volného času a ve slušném soužití se všemi ostatními lidmi.“⁵⁸

Přijetí do výkonu trestu odnětí svobody

Do výkonu trestu odnětí svobody se odsouzený přijímá na základě písemného nařízení výkonu trestu vyhotoveného soudem. Přijímá se tedy na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu, popř. na základě výzvy soudu k nastoupení do výkonu trestu nebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu.

Poté, co se odsouzený dostane do výkonu trestu odnětí svobody, je umístěn do jedné ze čtyř typů věznic, opět na základě rozhodnutí soudu. Jde o rozdělení podle míry ostrahy, uplatňování bezpečnostních opatření a programů zacházení. Věznice se dělí následovně:⁵⁹

- a) s dohledem (A);
- b) s dozorem (B);
- c) s ostrahou (C);
- d) se zvýšenou ostrahou (D).

Zde bych zmínila, že toto rozdělení je stávající, avšak od října 2017 budou díky novele trestního zákoníku a zákona o výkonu trestu odnětí svobody typy věznic už jen dva, a to věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou.

Ve chvíli, kdy se odsouzený ocitne ve výkonu trestu, je v příslušném typu věznice ověřena jeho totožnost, provede se u něj osobní prohlídka a prohlídka věcí, které si s sebou přinesl. Oblečení odsouzeného je ponecháno ve skladu, nepovolené věci jsou na náklady odsouzeného odeslány na určenou adresu.⁶⁰

Podle typu se dělí nejen věznice, ale i odsouzení. Ti se umísťují ve věznici následovně:

⁵⁷ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 38.

⁵⁸ BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999, s. 92.

⁵⁹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 86 – 87.

⁶⁰ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 87.

- a) muži od žen;
- b) mladiství od dospělých;
- c) prvověznění od recidivistů;
- d) odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy spáchané z nedbalosti;
- e) zvláště odsouzení s duševní poruchou, poruchou chování, s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí;
- f) odsouzení trvale pracovně nezařaditelní.⁶¹

Odsouzený je pak ubytován na přijímacím oddělení, kde stráví přibližně jeden týden. Je zde seznámen se svými právy a povinnostmi, řádem výkonu trestu odnětí svobody a s vnitřním řádem věznice, a je podroben vstupní lékařské prohlídce. „*Odsouzeného přijme v rámci přijímací komise ve věznici vedoucí oddělení výkonu trestu, psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, popřípadě další zaměstnanci Vězeňské služby určené ředitelem věznice (odborní zaměstnanci)*“⁶² Poté je umístěn do konkrétní věznice. Tito odborní zaměstnanci pracují s odsouzenými a sestavují jeho penitenciární diagnózu, kdy výsledkem je komplexní zpráva o odsouzeném a stanovení programu zacházení, dle jeho individuálních zvláštností. Diagnóza vychází např. z vyšetření intelektových schopností, struktury osobnosti, jeho chování, odolnost vůči psychické zátěži, dále z rozboru jeho kriminogenní situace a motivace k trestné činnosti, z potřeby vzdělávacích aktivit, ze zájmů a zálib apod. Po vystavení této zprávy je odsouzený zařazen ke konkrétnímu vychovateli a do odpovídajícího kolektivu.⁶³

V průběhu trestu odnětí svobody mohou být odsouzenému ukládány kázeňské odměny a tresty, jež mají zajistit kázeň a pořádek ve věznici. Vzhledem k povaze bakalářské práce se jimi zde ale nebudu dále zabývat.

Propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody

Odsouzený může být propuštěn, podmíněčně propuštěn, přemístěn, může mu být výkon trestu odnětí svobody přerušen nebo může být přerazen do jiného typu věznice.

⁶¹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 88.

⁶² Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁶³ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 89 – 90.

Propuštěn může být, pokud:

- a) uplynula doba trestu;
- b) prezident republiky mu udělil milost nebo ministr spravedlnosti při výkonu svých oprávnění;
- c) došlo k amnestii;
- d) věznice obdržela písemný příkaz o propuštění na svobodu vydaný soudem;
- e) propuštění nařídil státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu;
- f) soud rozhodl o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Odsouzení, kteří mají být propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody (zejména ti, kteří měli trest uložen na delší dobu než tři roky), jsou šest měsíců před propuštěním umístěni na výstupní oddělení. Umisťování jsou sem ale i odsouzení s kratším trestem, kterým je třeba pomáhat, aby zvládli návrat zpět do svobodného života. Jedná se zejména o ty, kteří nemají dostatečné sociální zázemí. Na výstupním oddělení jsou odsouzení připravováni teoreticky i prakticky na zvládání základních sebeobslužných činností a jsou vedeni k samostatnému způsobu života. Hlavním účelem výstupního oddělení je především zmírňování negativních důsledků způsobených dlouhodobým pobytem ve výkonu trestu.

Do výstupního oddělení jsou odsouzení umisťováni ředitelem věznice na návrh odborné komise a vnitřní diferenciací se zde neuplatňuje. V den propuštění je odsouzený podroben výstupní lékařské prohlídce.⁶⁴

3.3 Resocializace, reintegrace a rodina

Resocializace a reintegrace

Resocializací se rozumí proces nápravy a změny neuspokojivé socializace. Předpokládá, že jedinec určitým procesem socializace už jednou prošel a s normami a hodnotami společnosti se již setkal, avšak ne vždy byly jeho normy ve shodě s normami a hodnotami většinové společnosti. Resocializaci můžeme rovněž chápat jako výchovné působení na pachatele trestného činu, které by mělo vést k jeho opětovnému začlenění do řádného života společnosti. Cílem resocializace je tedy

⁶⁴ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 92 – 93.

napravit jedincovy normy, hodnoty, postoje a popř. osvojené role tak, aby byly v souladu s normami společnosti.⁶⁵

Reintegraci chápeme jako proces znovuzачlenění jedince do společnosti, přičemž v obou případech je pak hlavním účelem zařadit odsouzeného do společnosti tak, aby se pravděpodobnost recidivy snížila na minimum.⁶⁶

Role rodiny v souvislosti s resocializací

Jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, propuštění a znovuzачlenění odsouzeného do společnosti, může být určitou zátěžovou situací nejen pro něj, ale i jeho rodinu. „*Odsouzenému se často ve výkonu trestu rozpadne manželství či ho rodina zavrhne, nemá potřebné zázemí, a tím ztrácí i motivaci ke změně. Proto je velice důležité, aby si odsouzený udržel kontakt s rodinou a posiloval již vzniklé sociální vazby.*“⁶⁷ Fischer pak ještě uvádí, že více než 50 % prvotrestaných a 70 % vícetrestaných toto zázemí nemá a další část jej v průběhu uvěznění ztrácí.⁶⁸

V souvislosti s resocializací bych zmínila programy zacházení (dříve resocializační programy), které jsou důležitou součástí výkonu trestu odnětí svobody. Celkem se programy zacházení dělí do pěti částí, přičemž vzhledem k povaze mé bakalářské práce bych se zde věnovala pouze jedné, a to oblasti s názvem „Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů.“ Raszková a Hoferková tyto aktivity charakterizují jako „*všechny aktivity, jež přispívají k přípravě na soběstačný život, který bude muset odsouzený zvládnout po propuštění na svobodu.*“⁶⁹ Mimo jiné patří mezi základní prvky těchto aktivit i udržení a posílení pozitivních vazeb se svými blízkými (příbuznými), ať už prostřednictvím korespondence, telefonního kontaktu či návštěv. Ty jsou pak pro odsouzeného asi největším motivačním činitelem, neboť posilují sociální kontakty a upevňují rodinná pouta. S odsouzeným a jeho rodinou

⁶⁵ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 8 – 10.

⁶⁶ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 8 – 10.

⁶⁷ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 90 .

⁶⁸ FISCHER 2006, In. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 182.

⁶⁹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 23.

spolupracuje sociální pracovník, který je nápomocen při udržování rodinných vztahů nebo při poskytování rodinného poradenství odsouzenému.⁷⁰

Rodina je tedy pro odsouzeného velmi důležitou oporou a jen fungující rodinné vztahy a kvalitní zázemí může zajistit úspěšnou resocializaci. Z toho vyplývá, že rodinné zázemí hraje nemalou roli i v oblasti recidivy, jelikož kromě narušení vztahů pak může odsouzenému úspěšnou resocializaci ztížit například i fakt, že díky uvěznění získává ve svém okolí ale i ve společnosti celkově „nálepku“ kriminálního. Dalším problémem mohou být nereálná očekávání, která odsouzení po propuštění mívají. Žijí v domnění, že fungování rodiny a její zvyklosti jsou stále stejné, beze změny a v případě, že je tomu jinak, se s touto skutečností obtížně vyrovnávají. *„Změny se netýkají pouze partnerských vztahů, problémy se objevují i ve vztazích s dětmi. Člověk, který je propuštěn například po pěti letech z výkonu trestu, má velké problémy ve výchově svých dětí, neboť děti ho neuznávají jako autoritu, jsou zvyklé na život bez otce.“*⁷¹ A právě tyto a další problémy související s těžkostmi resocializace (např. zajištění bydlení, zaměstnání, rodinné a partnerské vztahy, bezradnost až „krize na svobodě“, apod.) má odsouzený možnost řešit (dobrovolně i nedobrovolně – nařízením) v rámci postpenitenciární péče.⁷²

⁷⁰ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 24.

⁷¹ RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 93 – 94.

⁷² RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 109.

4 Průzkum podílu rodiny na kriminálním jednání

V empirické části bakalářské práce se na základě teoretických poznatků, jež byly rozvedeny v teoretické části, zabývám především vztahy v rodině a rodinným prostředím jedinců ve výkonu trestu odnětí svobody. Teoretické poznatky se pak snažím aplikovat, ověřit a analyzovat jejich vliv na život a kriminální dráhu odsouzeného jedince.

4.1 Metodologická východiska

Cíl výzkumu

Cílem šetření je charakterizovat a následně popsat, do jaké míry rodina a rodinné zázemí, ve kterém respondent vyrůstal a žil, ovlivňují jedince v tom, že se začne chovat deviantně a v jeho kriminální kariéře celkově. Zanalyzuji jeho rodinné zázemí a případně vysvětlím, které konkrétní negativní skutečnosti v souvislosti s rodinou měly na rozvoj kriminálního jednání vliv.

Hlavní výzkumné otázky byly formulovány následovně:

- 1. Jak velký vliv má rodina na to, že se jedinec začne chovat deviantně?**
- 2. Které konkrétní skutečnosti v souvislosti s rodinou mají vliv na rozvoj kriminálního jednání?**

Výzkumná metoda

Výzkum byl proveden kvalitativně, metodou polostrukturovaného rozhovoru. Pro kvalitativní výzkum je charakteristické, že počet respondentů bude sice malý, avšak získané informace podrobnější. Umožní mi více se sblížit a porozumět respondentům, stanout jim tváří v tvář a tím hlouběji proniknout do problematiky. Gavora kvalitativní výzkum definuje jako „*popis, který je výstižný, plastický a podrobný a zjištění uvádí ve slovní (nečíselné) podobě.*“⁷³ Jako možnou nevýhodu bych pak stejně jako Hendl viděla především v tom, že data získaná kvalitativním výzkumem „*nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí.*“⁷⁴

Jak již bylo zmíněno, jako výzkumnou metodu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Ten se „*vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou, a velkou*

⁷³ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 17.

⁷⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 52.

pružností celého procesu získávání informací,“⁷⁵ což mi umožnilo otázky v průběhu rozhovoru modifikovat a doplňovat dle potřeby.

Částečně byla použita i metoda analýzy dokumentů, jelikož mi bylo umožněno nahlédnout do interních dokumentů, konkrétně do Souhrnné analýzy rizik a potřeb odsouzených (SARPO) a porovnat tyto informace s informacemi získanými rozhovorem. Metoda analýzy dokumentů se vyznačuje tím, že *„otevřít přístup k informacím, které by se jiným způsobem těžko získaly.“*⁷⁶ Na základě takto získaných informací jsem se pak pokusila vypracovat případové studie.

Způsob výběru respondentů

Výzkum byl realizován ve Vazební věznici v Hradci Králové v areálu Samostatného oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dohledem na Pouchově, tedy ve věznici typu A. Nachází se zde dvě ubytovny určené pro výkon trestu odnětí svobody mužů odsouzených do věznice s dohledem. Kapacita pouchovského objektu činí 118 odsouzených při parametru 4m² na odsouzeného. Především ve výstupním oddělení, kde se odsouzení připravují na přechod do samostatného života, se mohou setkat odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, s odsouzenými, kteří již mají bohatou kriminální minulost.⁷⁷ To s sebou sice nese řadu negativních důsledků, avšak právě tito odsouzení, s bohatou kriminální minulostí, mě z hlediska výzkumu zajímali nejvíce.

Ve druhém ročníku jsem v tomto objektu absolvovala blokovou praxi a speciální pedagog, který byl zároveň jedním z mých vedoucích praxe, pan Mgr. Jiří Kvasnička, mi přislíbil pomoc při realizaci výzkumu. Společně jsme pak vytipovali odsouzené, kteří by se pro účely mé bakalářské práce mohli hodit. Záměrně jsme vybírali takové jedince, kteří měli prohrěšků více a dopustili se závažnější trestné činnosti. Většinou se jednalo o násilnou trestnou činnost. S tímto výběrem nám pomohla i Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (dále jen SARPO), což je *„prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených v elektronickém programu. Posuzuje pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného na základě výpočtu statického rizika z údajů o kriminálním chování, výpočtu dynamického rizika vyhodnocujícího celkem 48 rizik v 7 základních životních*

⁷⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 164.

⁷⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 132.

⁷⁷ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Základní informace o vazební věznici Hradec Králové. Vscr.cz [online]. ©2012 [cit. 2017-04-23].

oblastech, vyhodnocení motivace a sebehodnocení, odhad způsobení újmy a specifikace potenciální oběti na základě analýzy trestné činnosti.“⁷⁸ Celkem jsme vytypovali 6 odsouzených, přičemž jeden z nich rozhovor z osobních důvodů na místě odmítl.

Průběh výzkumu

Rozhovory byly realizovány v areálu poučovské věznice. Pan Mgr. Kvasnička jednotlivé respondenty předvolával, a ti se dostavili do společenské místnosti, kde se rozhovory konaly. Vzhledem ke špatné zkušenosti speciálních pedagogů s plánovanými výzkumy z řad studentů, se odsouzení o celém výzkumu dozvěděli až na místě.

Na základě teoretických poznatků uvedených v teoretické části bakalářské práce jsem si před samotnou realizací rozhovorů sestavila soubor otázek, které jsem se snažila respondentům položit. Otázky by se daly rozdělit do třech oblastí, přičemž se týkaly především problematiky rodinných vztahů a rodinného zázemí. Jednalo se o tyto oblasti a otázky:

1) Demografické faktory

⇒ *Vyrůstal jste v úplné rodině?*

⇒ *Kolik máte sourozenců?*

2) Sociálně-ekonomická situace rodiny

⇒ *Byli vaši rodiče zaměstnaní?*

⇒ *Jaká byla vaše ekonomická situace?*

⇒ *Jak a kde jste bydlel?*

3) Sociálně-psychologické a kulturní klima rodiny

⇒ *Jaké jste měli/máte vztahy v rodině – mezi rodiči, sourozenci?*

⇒ *Měl jste pocit bezpečí a domova?*

⇒ *Jak jste trávili volný čas?*

⇒ *Jaký byl styl výchovy ve vaší rodině?*

⇒ *Měl někdo z vaší rodiny problém se zákonem?*

⇒ *Jaká je vaše současná rodina, máte se po propuštění kam vrátit?*

⁷⁸ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Co je SARPO. Vscr.cz [online]. ©2012 [cit. 2017-04-23].

Další doplňující otázky jsem pak volila volně dle vyprávění respondentů. Před začátkem rozhovoru jsem každého respondenta seznámila, k jakým účelům budou získané informace použity – tedy pro účely bakalářské práce. Po skončení rozhovorů jsem měla možnost nahlédnout do SARPO a porovnat své zjištěné údaje s údaji získanými pracovníky věznice. Vzhledem k tomu, že je věznice specifickým zařízením, nebylo mi povoleno rozhovory nahrávat. To je umožněno pouze orgánům činným v trestním řízení. Osnovu rozhovorů jsem tedy měla s sebou v několika výtiscích a k jednotlivým bodům zaznamenávala zjištěné údaje. Celkem bylo realizováno 5 rozhovorů, a na základě těchto rozhovorů jsem vypracovala následující případové studie, ve kterých analyzuji roli rodiny na kriminální dráze.

4.2 Případové studie

V této kapitole se zabývám případovými studii respondentů, analyzuji jejich rodinu, rodinné vztahy, zázemí a vlivy, jež mohly sehrát roli na tom, že se jedinec začal chovat deviantně. K analýze byly použity informace získané prostřednictvím rozhovorů a ze SARPO. Jak již bylo zmíněno, nahrávání rozhovorů mi povoleno nebylo, avšak někdy se mi podařilo doslovně zaznamenat celé věty a v případových studiích je citovat. Respondenti byli seznámeni s povahou a účelem bakalářské práce. Jejich jména jsou v zájmu zachování anonymity změněna.

Případová studie 1 – Tomáš

Tomáš pochází ze Slovenska, je mu 46 let, je rozvedený a v trestním rejstříku už má 3 záznamy. V roce 1999 byl v podmínce (vydírání), ale ve výkonu trestu odnětí svobody je poprvé. Odsouzen byl za ozbrojené přepadení.

Vyrůstal v úplné, bezproblémové rodině. Žádný z členů této rodiny nebyl nikdy trestán, strýc je dokonce doktorem práv, nevyskytují se zde ani jiné patologické jevy (např. domácí násilí, závislosti apod., snad jen otec byl velice silný kuřák). Oba rodiče mají středoškolské vzdělání a oba jsou zaměstnaní. O své děti, Tomáše a jeho o čtyři roky staršího bratra, se starali, jak nejlépe dovedli. Dle Tomášových slov byla jejich ekonomická situace „hodně dobrá, měli jsme všechno,“ dům se zahradou, garáží, veškeré materiální zajištění apod. Jak sám říká, měl „zlaté dětství a nemůže si na nic stěžovat.“ O tom svědčí i velice dobré rodinné zázemí. Mezi jednotlivými členy prý panovaly harmonické, velice pěkné vztahy plné

podpory, a to jak mezi rodiči, jejich dětmi ale i mezi samotnými. Rodičovskou výchovu Tomáš vidí spíše jako přísnou, ale spravedlivou. Vzhledem k tomu, že se Tomáš na vysoké úrovni věnoval fotbalu, měl vyplněn téměř všechny volný čas, takže na páčání nějaké trestné činnosti prý vůbec nemyslel. I převážná většina jeho kamarádů pocházela právě z fotbalového týmu. Co se týče školní docházky, na tu Tomáš vzpomíná kladně. Na základní škole měl známky dobré, procházel bez problémů. Jinak tomu nebylo ani na střední škole, kam chodil rád, protože ho bavila pestrost práce v oboru. Získal zde výuční list v oboru kuchař, číšník. Když bylo Tomášovi šestnáct let, zabil se jeho bratr na motorce. Tato skutečnost Tomáše zasáhla, avšak nevidí tuto tragickou událost jako spouštěč svého kriminálního jednání. Prý tak začal jednat protože „to šlo a nikdo na to nepřicházel, tak jsem to udělal.“

K tomu, že Tomáš nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody, se prý rodina postavila čelem, i když sám připouští, že na začátku „to bylo hodně divoký.“ Nicméně, ho rodina podporuje, pravidelně za ním jezdí na návštěvy jak rodiče, tak syn, který v Praze studuje vysokou školu, nebo partnerka, která na něj již čtyři roky čeká. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody se tedy má kam vrátit a má domluvenou spolupráci s nestátní neziskovou organizací, která by mu měla na svobodě pomoci s hledáním práce a obecně s reintegrací zpět do společnosti.

Závěr

V Tomášově příběhu se zdá jeho rodina až idylická, když pomineme otce, silného kuřáka, bez jakýchkoli patologických jevů. Troufám si říci, že v tomto případě na Tomášově kriminální činnosti měla rodina podíl zcela minimální. Nepodařilo se mi tedy zodpovědět výzkumné otázky a dá se pouze spekulovat, zda za jeho páčáním trestné činnosti nestojí až příliš dobré materiální zajištění nebo tragická ztráta bratra. Tuto skutečnost však sám popírá. Jeho vysvětlení, proč začal trestnou činnost páchat, odpovídá spíše experimentu a tomu, že neviděl nic špatného na tom, že když mu trestná činnost „prochází,“ proč v ní nepokračovat. To se mimo jiné shoduje i s údaji v SARPO, kde se píše, že si Tomáš neuvědomuje rizika, která byla příčinou trestné činnosti. Dále se zde například píše, že rád využívá situace ve svůj prospěch, že v konfliktních situacích sice jedná, ale dokáže se kontrolovat nebo že na sebe dokáže kriticky nahlížet. Na mě samotnou Tomáš působil jako inteligentní, rozumný člověk, s velice příjemným vystupováním.

Vzhledem k tomu, že je ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé a s rodinou udržuje kladné vztahy, věřím, že jeho resocializace proběhne úspěšně a za zdi věznice se již neocitne.

Případová studie 2 – Martin

Martinovi je 29 let a rovněž jako předchozí respondent je ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé. Zde pobývá již čtvrtým rokem, z toho osmým měsícem na Pouchově, bez vycházek, odsouzen byl za násilnou trestnou činnost.

První problémy se zákonem měl Martin už v patnácti letech za lehké ublížení na zdraví, což sám komentuje jako zkrat. O škole tvrdí, že ho bavila a navštěvoval ji rád, avšak zmiňuje, že ho už na základní škole doučovala starší sestra. Dále uvádí, že ho první rok na středním odborném učilišti nebavil, ovšem po přeřazení na lepší obor byl opět spokojen. Nicméně střední odborné učiliště nedostudoval a další střední školy kam přestupoval, hodně střídal. Většinou pobýval v internátních zařízeních, jelikož dle jeho slov „nemohl bejt s fotrem doma.“ Toto vyjádření tak odkrývá skutečnost, že vztahy v rodině nebyly úplně ideální. Martin sice vyrůstal v úplné rodině s vlastním otcem, matkou a dvěma sestrami, otec ale přes míru konzumoval alkohol, byl agresivní a často pak matku i děti bil. Obě sestry jsou kuřačky, mladší se často vzhledla v problémovém bratrovi, byl pro ni vzorem a často se proto „svezla“ s nějakou partou. Trávení volného času spolu s rodinou se Martin raději vyhýbal, společné výlety byly dle jeho slov spíše utrpením. Doma se prý bavili, „ale to že bychom si sdělovali pocity a to jak se kdo cítí, to nikdy,“ dodává. Oba rodiče mají vystudované střední odborné učiliště a oba byli zaměstnaní, společně žili v rodinném domku, nicméně materiální zajištění dle Martina nebylo „nic moc a určitě mohlo být lepší.“ Na otázku ohledně pocitu domova a bezpečí odpovídá, že se domů vracel spíše silou zvyku, než že by pociťoval pocit bezpečí. Martinova výchova byla spíše volná. Rodiče se o děti příliš nezajímali, dle Martinových slov to ale „pořád asi tak nějak šlo.“ Když se dopustil nějakého prohřešku, zeptali se, proč danou věc udělal, ale stejně to prý nechtěli doopravdy slyšet. Možná právě proto Martin často trávil volný čas s kamarády na vesnici. Sám říká, že „parta byla poslední útočiště, azyl nebo jak to říct. Člověk chce vždycky někam patřit, když to doma není dobrý.“ S kamarády ho nejprve pojil společný zájem o auta, na středním odborném učilišti se to ale „zvrtilo“ – ublížení na zdraví, užívání cizí věci, páchání další trestné činnosti pod vlivem alkoholu a další.

O současné rodině tvrdí, že ho podporuje, nicméně na návštěvy za ním do věznice nechodí a sám Martin je údajně nechce vidět. Se sestrami má vztahy sice narušené, ale fungující. Matka se s otcem rozvedla, to už byl ale Martin dospělý. Otec spáchal sebevraždu skokem pod vlak, což Martin suše okomentoval slovy „asi mu to všechno došlo.“ Nicméně se nezdá, že by ho tato událost nějak významně zasáhla, s otcem se přes 18 let nebavil. Po skončení výkonu trestu odnětí svobody se domnívá, že mu rodina na svobodě pomůže a kamarádi mu pomohou s hledáním práce. Partnerku Martin v současné době nemá, je rozvedený, svou bývalou manželku bil. V této souvislosti také zmiňuje „genový fond“ a naráží tak na svého otce a to, že se do něj tento vzor z rodiny pravděpodobně nějak „vtiskl.“ S dětmi se nevidá, ale v budoucnosti by prý chtěl.

V SARPO jsou ještě zmíněny Martinovy etopedické problémy a časté útoky z disharmonického prostředí domova. Údajně doufal, že si ho vezme někdo, kdo ho nebude bít a týrat. Od 14 let má zkušenosti s marihuanou, od 15 let s alkoholem. S ním má od 25 let problémy, léčbu tehdy ale odmítl. Později byl ze závislosti na drogách alkoholu léčen v Opavě, ale pouze 14 dní. Pravidelně je v kontaktu s patologickými skupinami – patologickými hráči, lidmi závislými na drogách a alkoholu apod. Od puberty má problémy se zákonem, konflikty řeší agresivně, časté jsou především rvačky, přiznává, že mu alkohol posunuje hranice a nedokáže se pak kontrolovat.

Závěr

Je zřejmé, že v tomto případě byl Martinův život rodinou značně poznamenán a ovlivněn. Vyrůstal sice v rodině úplné, avšak vztahy mezi jednotlivými členy byly značně narušené především díky otcí závislému na alkoholu a s tím souvisejícím domácím násilím. Společně stráveného volného času s rodinou bylo minimum a Martin se mu raději sám vyhýbal, z domova často utíkal a útočiště pak nalézal především v partách. A právě ty ho pak svedly na dráhu deviantního jedince. Lásku, které se mu v rodině nedostávalo, nedokáže dávat dál. Ač ví, že chování otce bylo špatné, i přesto jde v jeho šlépějích. Ať už se jedná o závislost na alkoholu a návykových látkách, tak i v případě domácího násilí. Pokud bych v tomto případě měla odpovědět na výzkumné otázky, shledávám, že konkrétními skutečnostmi, které Martina ovlivnily v jeho trestné činnosti, byly především špatné vztahy

v rodině, alkoholismus otce a domácí násilí. Mohu konstatovat, že v tomto případě měla rodina na Martina opravdu velký vliv, což připouští i sám respondent.

Případová studie 3 – Karel

Karlovi je 35 let, trestaný byl již třináctkrát, ve výkonu trestu odnětí svobody je potřetí. Odsouzen je za násilnou trestnou činnost.

Karel sice vyrůstal s oběma rodiči, matkou, vlastním otcem a třemi sourozenci, ale o idylickém rodinném prostředí být řeč nemůže. Otec má středoškolské vzdělání, matka, kvůli brzkému těhotenství pouze základní. Zaměstnání byli oba, zejména díky hospodářství, které vlastnili. Ekonomickou situaci Karel vidí pozitivně, nazývá ji „zlatou střední cestou.“ Na poli vztahů už je ale problémů více. Otec byl alkoholik, hodně času trávil po hospodách se starousedlíky z vesnice, a dle Karla se jimi nechal do velké míry ovlivnit. Po příchodu z hospody nebylo neobvyklé, že někoho z rodiny zbil, s matkou se otec často hádal. Karel s otcem nevycházel, tvrdí, že do 12 let byl doma vlastně z donucení, necítil se doma bezpečně. Především díky hospodářství, netrávili rodiče se svými dětmi téměř žádný volný čas. Neměli čas chodit za synem na fotbalové zápasy, podporovat děti v dalších činnostech, apod. Rodičovskou výchovu Karel vidí jako střední, tedy ani příliš tvrdou, ale ani volnou. Kriminální minulost Karlova rodina nemá, Sám říká, že všichni byli bezproblémoví, jen on je černou ovčí rodiny. Ale možná všechny tyto již zmíněné skutečnosti ovlivnily to, že Karel má problémy se zákonem už od dětství, jelikož si ho vlastně vytvářel sám. Od 12 let byl přeřazen do dětského diagnostického ústavu, kde byl do svých 16 let. I přes to, že často chodil za školu, je Karel vyučen, do školy prý vždy chodil rád a měl spoustu kamarádů. Právě kamarády považuje za svou největší slabinu, často za nimi z ústavu utíkal. Společně s partou se prý vzhledli a inspirovali především filmy Rychle a zběsile, jiný kamarád mu zase ukázal „podsvětí“ a opatřil mu ve 14 letech občanský průkaz. Sám Karel se nazývá samorostem, a ke své trestné činnosti se vyjadřuje takto: „nějak jsem se musel živit, a já byl vždycky nakloněnej ke gaunerství, byl jsem takovej grázlík.“

Se současnou rodinou má Karel vztahy kladné, jak se svými třemi sourozenci, tak i s dalšími dvěma nevlastními (matka s otcem se později rozvedli), nevidá se pouze s otcem. Rodina za ním jezdí na návštěvy, on sám, když má ve věznici vycházku jezdí za nimi. Nicméně si nedokáže představit, že by s nimi žil dlouhodobě pod jednou střechou. To, kam se po skončení výkonu trestu odnětí svobody vrátí,

aktuálně řeší, protože se po třinácti letech manželství rozvedl. O pomoc ale nikoho žádat nechce, „buď se mi to povede, nebo nepovede,“ konstatuje. Vztah s dětmi má dle jeho slov výborný, jsou v kontaktu, vídají se, Karel se jim snaží věnovat tak, jak to on sám v dětství nezažil a snaží se jim dávat vše, po čem toužil. Především s nimi trávit volný čas, jezdit na výlety, dát jim tolik potřebnou lásku a pochopení, které on sám nikdy nepocítil.

V SARPO jen doplňující informace, že od třinácti let užívá alkohol, jinak se údaje shodují. Zajímavostí je, že se mi v některých oblastech otevřel a prozradil více, než samotným pracovníkům, kteří s respondentem analýzu sestavovali.

Závěr

I v tomto případě bych viděla značný vliv rodiny na Karlovu trestnou činnost. Vyzdvihla bych především osobnost otce alkoholika a domácí násilí, které rozhodně nezajistilo pocit domova a bezpečí žádnému z členů rodiny. Jako negativní vliv bych viděla i hospodářství, díky kterému rodiče na své děti často neměli dostatek času, aby se jim věnovali. Ti pak na základě neuspokojivého rodinného prostředí tráví volný čas jinde a často se uchylují k různým partám a nelegálním činnostem. Ne jinak tomu bylo i v případě Karla. Ten pak díky diagnostickému ústavu přišel do kontaktu s dalšími delikventy, a jak sám říká, právě kamarádi jsou jeho velkou slabinou. Jako pozitivum ale vidím, že se Karel i přes špatnou zkušenost ze své vlastní rodiny, ze které pochází, snaží dát svým dětem to, co on sám v dětství nepoznal.

Případová studie 4 – Daniel

Danielovi je 40 let, ve výkonu trestu odnětí svobody je poprvé. První problémy se zákonem měl až v dospělosti, což přičítá práci u bezpečnostní agentury. Odsouzen je za nebezpečné vyhrožování.

Daniel i jeho rodiče mají vystudovanou střední školu, se studiem Daniel problém nikdy neměl. Oba rodiče byli zaměstnaní, ekonomickou situaci rodiny vidí Daniel jako průměrnou. Když mu byly asi 4 roky, jeho rodiče se rozvedli. Rozvod probíhal klidně, ale Danielovi otec chyběl, vídali se málo. Matka si zanedlouho našla přítele, a tak Daniel vyrůstal s otčímem a jeho dcerou, která byla o sedm let starší než Daniel. O děti se nevlastní otec s matkou starali dostatečně, avšak díky stavbě rodinného domu nezbývalo mnoho času na to, věnovat se dětem. Ve volném čase

Daniel sportoval, od 5 do 15 let hrál basketbal, posléze začal chodit na box, tréninky a zápasy mu zabíraly téměř všechny volný čas. S matkou a sourozenci měl vztahy vždy pěkné, vycházeli spolu bez problémů. S nevlastním otcem ale Daniel dobře nevycházel. Otčím mu dával najevo, že není jeho vlastní syn, dostával od něj nesmyslné příkazy, zákazy a nařízení (např. měl vyhrazenou určitou hodinu na užívání koupelny, nemohl se dívat na televizi, denně musel přečíst 5 článků v novinách apod.), výjimkou nebylo ani bezdůvodné bití. Díky tomu Daniel pocit domova a bezpečí pociťoval pouze v nepřítomnosti otčima a připouští, že kvůli jeho chování mu chyběla autorita k dospělým mužům. Jiné patologické jevy nebo kriminalitu v rodině Daniel popírá. Stejně tak popírá i souvislost mezi rodinou a jeho trestnou činností. Prý je spíše poučen, a život s otčímem bere jako zkušenost a prý díky tomu ví, že si respekt nezíská násilím.

Ze strany současné rodiny Daniel cítí podporu, často za ním jezdí na návštěvy. Vztahy má dobré jak s vlastním otcem, se kterým se nyní pravidelně vidá, tak i se svými nevlastními sourozenci z otcovy strany. Po výkonu trestu odnětí svobody se má v plánu vrátit do společné domácnosti k přítelkyni, se kterou žije už 16 let, a pracují spolu ve stejném podniku. Právě ta mu bude nápomocna také při resocializaci.

V SARPO je uvedeno problémové rodinné prostředí, ve výkonu trestu odnětí svobody ale nikdo nebyl. Dále analýza uvádí, že Daniel od 17 let užívá alkohol, ale léčbu i přes to, že uznal, že mu alkohol způsobuje problémy, nikdy nepodstoupil. Je u něj zvýšená míra agresivity a často lže za účelem zisku. Jinak se mnou zjištěné informace s informacemi ze SARPO shodují.

Závěr

Sám Daniel se nazývá „černou ovčí rodiny“ a nevidí souvislost mezi jím páchanou trestnou činností a rodinným prostředím. Já si ale dovoluji nesouhlasit. Domnívám se, že ačkoli byl Danielův volný čas vyplněn smysluplně, chybělo mu rodinné zázemí, především pak pocit domova a bezpečí, rodičovská láska. Velkou roli v tomto směru dle mého názoru sehrál právě otčím, který Daniela bil a do jisté míry šikanoval nesmyslnými příkazy a nařízeními. Daniel je sice přesvědčen, že špatný vzor z rodiny a špatná zkušenost jeho trestnou činností neovlivnila, uvádí, že si alespoň uvědomil, že si respekt nezíská násilím, což je ale poněkud v rozporu s důvodem jeho odsouzení. Nicméně bych v tomto

případě nesvalovala vinu pouze na rodinu, ačkoli by její vliv určitě neměl být opomenut. Vzhledem k tomu, že trestnou činnost začal Daniel páchat až v dospělosti, domnívám se, že to v tomto případě bylo způsobeno spíše Danielovým sklonem k agresivitě v kombinaci s pracovní pozicí nebo prostředím a kolektivem, kde pracuje.

Případová studie 5 – Josef

Josefovi je 31 let, trestán byl již sedmkrát, ale ve výkonu trestu odnětí svobody je poprvé. Odsouzen je za násilnou trestnou činnost.

První problémy se zákonem měl Josef už v 16 letech, kdy do školy donesl otcův revolver a o 7 let později byl trestán za výtržnictví pod vlivem alkoholu. Střední odborné učiliště nedostudoval. Matka i otec, se kterými vyrůstal, mají vystudovanou střední školu, oba zaměstnaní. Materiální zajištění a ekonomickou situaci Josef hodnotí jako velice dobrou. Do patnácti let vyrůstal spolu se sestrou v úplné rodině, pak se rodiče rozvedli. Jelikož byl otec podnikatel, často nebýval doma (pracovní cesty v zahraničí apod.) a Josefa tak vychovávala spíše matka. Tu Josef charakterizuje jako hodnou a poctivou, společně s babičkou jako nejlepšího člověka, kterého v životě má, je na ni silně upnutý. Matka na Josefa dohlížela i v souvislosti se školní docházkou. Josef vypráví, že neměl ani jednu zameškanou hodinu ve škole, byl spíše introvertní a hodné dítě, většinu volného času strávil doma u počítače. Kamarádů v Čechách Josef moc neměl. Otec pocházel ze Srbska, a proto Josef trávil téměř každé prázdniny tam, prý se v Srbsku cítil doma více, než v Čechách. Když bylo Josefovi 10 let, přestal být otec tolik na cestách a trávil více času doma. Pak dle Josefových slov nastalo doma peklo, „otcovi začalo hrabat,“ říká. Toto období trvalo celých 5 let. „Fotřík na nás začal kašlat, choval se jako prase, napadl matku, urážel nás, museli jsme zavolat policajty, bodal nožem do stolu, já skončil v nemocnici s okem,“ vypráví dál Josef. Dále se o otci vyjadřuje jako o „dřiči,“ který byl sice schopný zajistit rodinu, ale jinak ho vidí jako zlého člověka, bál se ho. Nějakou dobu po tom, co se Josefovi rodiče rozvedli (rozvod probíhal v Josefových 15 letech), byl jeho otec zavražděn. To bylo i přes konflikty, které s otcem měl, velkým zásahem do Josefova života. Začal pít alkohol a trpěl depresemi. „Chlastal jsem 5 nebo 6 let v kuse, deprese přišly snad ze dne na den“, vzpomíná. Především s alkoholem a drogami se pak pojí i jeho trestná činnost. Své delikventní chování ale svaluje hlavně na výchovu: „ve výchově v pubertě,

když tam něco zahapruje, tak si to pak člověk nese celý život“ a na domácí násilí ze strany otce: „otec celý život cvičil, všichni se ho báli, násilí ze mě udělalo problémového člověka, ostatním jsem záviděl, že mají normální hodné rodiče, tak jsem se stal samotář a zůstalo mi to do dospělosti.“ Co se týče kriminality v rodině, otec byl údajně 3 měsíce v podmínce za ublížení na zdraví. Závislosti apod. Josef vylučuje. Za černou ovci rodiny vidí jen sebe, má zkušenosti s marihuanou, od 15 let kouří, přiznává problémy s alkoholem.

Ze současné rodiny opět zmiňuje matku, se kterou má vztahy výborné, pravidelně za ním chodí na návštěvy, za tři roky prý ani jednou nevynechala. Právě ta by mu v budoucnu měla pomoci s resocializací. Partnerku ani děti Josef nemá.

SARPO pak uvádí shodné údaje jako nedokončené studium, disharmonické rodinné prostředí, převážnou část dětství prožitou jen s jedním rodičem či kriminalitu v rodině, avšak v rozhovoru se mi Josef nezmínil o pobytu v dětském domově. Dále SARPO uvádí pravidelný kontakt se závadovými skupinami a kontakt s jedinci z těchto problémových skupin. Od 18 let konzumuje alkohol, od 26 let přiznává, že s ním má problémy. Léčbu ale neabsolvoval. V roce 2008 se pokusil o sebevraždu, ta byla neúspěšná a Josef byl hospitalizován na psychiatrii. Podle analýzy SARPO se Josef často dostává do konfliktu s autoritami a často používá lež k prosazení vlastního zájmu.

Závěr

Z Josefova příběhu vyplývá, že jeho život a jeho trestnou činnost v souvislosti s rodinou ovlivnila především výchova. Dlouhou dobu byl vychováván až přespříliš protektivní a ochránářskou matkou, pak výchovnou funkci převzal násilnický otec. V důsledku jeho smrti pak Josef hledal útěchu v alkoholu a drogách a právě s alkoholem, se kterým začal mít posléze problémy, se pojí jeho trestná činnost. Dle mého názoru tedy rodina a rodinné zázemí Josefovu kriminální dráhu ovlivnily do značné míry.

4.3 Shrnutí a analýza výsledků vlivu rodiny na kriminální jednání

Cílem šetření bylo charakterizovat a následně popsat, do jaké míry rodina a rodinné zázemí, ve kterém respondent vyrůstal a žil, ovlivňují jedince v tom, že se začne chovat deviantně a v jeho kriminální kariéře celkově. Případovými studii jsem zanalyzovala rodinné zázemí respondentů a uvedla, které konkrétní negativní skutečnosti v souvislosti s rodinou měly na rozvoj kriminálního jednání vliv. Pro přehlednost tyto skutečnosti uvedu ještě jednou a obecně, v rámci odpovědi na výzkumnou otázku číslo 2.

Respondenty jsem vybírala spolu se speciálním pedagogem Mgr. Jiřím Kvasničkou a byly jimi osoby ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Hradec Králové v areálu Samostatného oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dohledem na Pouchově.

K dosažení cíle jsem použila dvě výzkumné otázky, na které jsem se doptávala v rámci již zmiňovaných oblastí. Provedla jsem výzkumné šetření, kterým jsem zjišťovala, v jakém rodinném prostředí respondenti vyrůstali, jaké měli vztahy s rodinou a jednotlivými členy, zda existuje nějaká souvislost mezi rodinou a deviantním chováním jedince.

Hlavní výzkumné otázky byly formulovány následovně:

- 1. Jak velký vliv má rodina na to, že se jedinec začne chovat deviantně?**
- 2. Které konkrétní skutečnosti v souvislosti s rodinou mají vliv na rozvoj kriminálního jednání?**

Výzkumné otázky jsem dále rozvíjela ve třech oblastech a prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a analýzy SARPO jsem došla k následujícím zjištěním:

1) Demografické faktory

V teoretické části byly v souvislosti s demografickými faktory zmíněny především počty sourozenců a problematika úplnosti rodiny. V mých případových studiích pozoruji, že všichni respondenti měli minimálně jednoho sourozence. Dá se předpokládat, že u rodin s vyšším počtem dětí je pravděpodobnost páchání trestné činnosti větší, avšak nemohu říci, že by tato skutečnost měla na mnou zkoumané respondenty vliv a byla tak potvrzena. Domnívám se, že počet sourozenců

u dotazovaných respondentů neměl vliv zejména proto, že počet sourozenců nebyl vysoký. Co se týče problematiky úplnosti rodin, zde můžeme pozorovat jistou rozmanitost. Většina respondentů sice pocházela z úplných rodin (pouze jeden v rodině bez otce), avšak ani úplná rodina nezajišťuje harmonické vztahy. Právě ty zdá se, měly na zkoumané respondenty vliv největší. Rodinné klima a vztahy budou analyzovány v bodu 3.

2) Sociálně-ekonomická situace rodiny

V teoretické části uvádím některé skutečnosti, jako například přelévání kriminality z nižších vrstev do vrstev středních. Tento fakt se mi potvrzuje, neboť žádný z respondentů neuvádí, že by jejich životní úroveň a materiální zajištění nebylo dostačující, ani že by v důsledku špatné ekonomické situace byli jakkoliv znevýhodněni mezi vrstevníky. Všichni dotazovaní měli rodiče zaměstnané a zdá se, že i úroveň bydlení byla uspokojivá a neměla na páchaní jejich trestné činnosti vliv.

3) Sociálně-psychologické a kulturní klima rodiny

Na základě mnou provedeného šetření mohu konstatovat, že u respondentů, jež jsem měla možnost zkoumat, hrál roli především tento bod, tedy sociálně psychologické a kulturní klima rodiny. Konkrétně pak především rodinné vztahy, zázemí, pocit domova a bezpečí, styl výchovy nebo trávení volného času. Pouze v jednom případě (viz. případová studie 1 – Tomáš), pozoruji určitou výjimku, jelikož právě u něj byly rodinné vztahy harmonické, bez žádných negativních vlivů. U ostatních respondentů pozoruji především chybějící pocit domova a bezpečí, a to nejčastěji v důsledku domácího násilí, kterého se na nich dopouštěl otcím nebo sám vlastní otec, často pod vlivem alkoholu. Jiné závislosti v prostředí rodiny všichni respondenti popírají. Pokud bych měla hovořit o trávení volného času respondentů s rodinou, ukazuje se, že v důsledku nepříznivého rodinného klima a většinou volnějším stylu výchovy se dotazovaní často společně strávenému času s rodinou vyhýbali a snažili se z něj uniknout, zejména prostřednictvím kamarádů nebo sportu.

Na výzkumné otázky jsem tedy našla následující odpovědi:

Výzkumná otázka č. 1: Jak velký vliv má rodina na to, že se jedinec začne chovat deviantně?

Výzkumným šetřením jsem zjistila, že vliv rodiny na deviantní chování jedince nelze opomenout. Ve čtyřech z pěti mnou zkoumaných případech zjišťuji, že se rodina na deviantním chování jedince podílela velkou měrou. Konkrétní skutečnosti jsou uvedeny v následující výzkumné otázce č.2. Nelze však příčinu vzniku deviantního chování svalovat pouze na rodinu, jelikož jak již bylo řečeno v teoretické části, příčiny vzniku a rozvoje kriminality jsou multifaktoriální a rodina je pouze jedním z mnoha činitelů.

Výzkumná otázka č. 2: Které konkrétní skutečnosti v souvislosti s rodinou mají vliv na rozvoj kriminálního jednání?

Na respondenty, se kterými byly provedeny rozhovory, jsem zjistila, že konkrétními skutečnostmi které ovlivnily rozvoj jejich kriminálního jednání a souvisí s rodinou, jsou zejména: domácí násilí a závislost na alkoholu, ztráta pocitu bezpečí a domova, volnější styl výchovy, nezáměr o trávení volného času s rodinou (ze strany dětí i rodičů), celkově špatné až nepřátelské klima rodiny. V důsledku toho pak respondenti často domov opouštěli a vlivem vrstevníků a dalších činitelů se vydali na cestu kriminálního jedince.

Dle zkušeností speciálního pedagoga, který mi realizaci výzkumu s odsouzenými ve vazební věznici umožnil, nelze jednoznačně určit, zda právě rodinné prostředí a rodinné vztahy jsou nejdůležitějším činitelem. Hrají významnou roli, ale složení odsouzených je různé, pocházejí jak z dobrých, tak špatných rodinných poměrů. Stejně vidím tuto problematiku i já a potvrzuji tím to, co již bylo zmíněno v teoretické části, že rodina je významným činitelem, avšak nelze hledat příčiny vzniku a rozvoje kriminality pouze zde, vždy záleží na dalších okolnostech.

Závěr

Bakalářská práce pojednává o rodině a jejím vlivu na vznik a rozvoj kriminálního chování.

V teoretické části jsem se věnovala charakteristice současné rodiny, zabývala jsem se faktory, podílejícími se na kriminálním jednání, jako jsou například poruchy rodiny a její funkce nebo patologické rodinné prostředí. Dále jsem charakterizovala kriminalitu jako sociálně patologický jev, část práce byla věnována problematice výkonu trestu odnětí svobody a rodině, jako faktoru podílejícím se na resocializaci pachatele trestného činu.

Ve druhé části jsem provedla výzkumné šetření, ve kterém jsem se soustředila na výzkum vlivu rodiny na kriminální jednání jedince. Výzkum byl proveden kvalitativně, na základě polostrukturovaných rozhovorů s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody a analýzy SARPO jsem na pěti případových studiích analyzovala roli rodiny na kriminální dráze.

Cílem práce bylo charakterizovat a popsat vliv rodinného prostředí na jedince, do jaké míry se rodina podílí na rozvoji deviantního jednání a na jeho kriminální dráze celkově. Případně uvést některé konkrétní skutečnosti, které měly v souvislosti s rodinou na rozvoj kriminálního jednání vliv. Dále bylo cílem práce analyzovat, zda se v rodinném prostředí odsouzených vyskytovaly negativní jevy a vysvětlit, jakým způsobem se mohly tyto jevy podílet na kriminální dráze odsouzených. Dovoluji si tvrdit, že cíl práce byl splněn. Charakteristika rodinného prostředí je uvedena jak v teoretické části, tak v konkrétních případových studiích, kde bylo rodinné prostředí analyzováno. Kromě jednoho případu se ve všech rodinách odsouzených vyskytovaly negativní jevy. Jednalo se především o alkoholismus otce, domácí násilí, příliš volnou výchovu, problematiku trávení volného času a nepříznivé rodinné zázemí. Jsem si vědoma, že díky kvalitativní metodě výzkumu nemohu mnou zjištěné výsledky zobecňovat, jelikož bylo dosaženo nízkého počtu respondentů. Na druhou stranu mi právě kvalitativní výzkum umožnil proniknout více do hloubky případu respondentů a mohla jsem analyzovat roli rodiny na kriminální dráze. Shledávám tedy, že poznatky, zjištěné v praktické části odpovídají poznatkům teoretickým a v práci se mi je podařilo ověřit.

Přínosem je pro mne kromě aplikace a ověření teoretických znalostí v praxi především fakt, že jsem si při tvorbě bakalářské práce uvědomila důležitost

správného fungování rodiny a rodinného zázemí obecně. Díky realizaci rozhovorů ve vazební věznici jsem měla možnost na vlastní kůži poznat, jak člověk, kterému se rodičovské lásky a pozornosti nedostává, může i díky dalším činitelům skončit.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999. 158 s. Právo pro každého. ISBN 80-7169-555-6.

BĚLÍK, Václav a Stanislava HOFERKOVÁ. *Tvorba odborné práce: vysokoškolská učebnice pro studenty sociálně pedagogických oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. 121 s. ISBN 978-80-263-1021-1.

BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie, 99 s. ISBN 978-80-7338-115-8.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. 139 s. Hálkova sbírka pediatrických prací.

Encyklopedie Diderot. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. 3. svazek. Praha: Nakladatelský dům OP, 1996-. 744 s. ISBN 80-85841-35-5.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. 224 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2781-3.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GIDDENS, Anthony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 121 s. ISBN 80-85850-91-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HRONCOVÁ Jolana a KRAUS, Blahoslav. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 326 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 211 s. ISBN 978-80-7435-575-2.

KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 247 s. ISBN 978-80-7435-544-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). 144 s. ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 324 s. Studijní texty. ISBN 978-80-86429-87-8.

ONDREJKOVIČ, Peter. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: UKF 2011. 164 stran. ISBN: 978-80-558-0042-4.

ONDREJKOVIČ, Peter. *Prejavy anómie v súčasnej slovenskej rodine*. Nitra: UKF, 2010. 115 stran. ISBN: 978-80-8094-834-4.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 126s. ISBN 978-80-7435-264-5.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 186 s. ISBN 978-80-7435-378-9.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. 247 s.
ISBN 80-246-0877-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4.,
rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

Internetové zdroje

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Co je Sarpo. Vscr.cz [online]. ©2012 [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/sarpo/co-je-sarpo-1762/>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. Základní informace o vazební věznici Hradec Králové. Vscr.cz [online]. ©2012 [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/o-nas-1581/zakladni-informace-170/zakladni-informace-o-vazebni-veznici-hradec-kralove>.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=48255&nr=345~2F1999&rpp=15#local-content>.